

Шуляк С.А.

доктор філологічних наук,
професор кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

РОЛЬ СЮЖЕТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У СТРУКТУРІ ЗАМОВЛЯЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сюжетної організації текстів українських замовлянь. Визначено, що у ролі персонажів можуть виступати люди, небесні світила, образи християнських святих, явища природи, звірі, птахи, дерева, квіти та ін. Зазначено, що для опису замовляльного сюжету достатньо чотирьох елементів: персонаж, його дія, місце дії, об'єкт дії.

Ключові слова: замовляльні тексти, сюжетна організація, персонаж, структура текстів замовлянь, молитовний вступ, порівняння, уподібнення.

Shuliak S. The role of plot organization in the structure of texts with spells. The article is devoted to the studying of plot organization in the texts with Ukrainian spells. It is determined that people, heavenly bodies, images of Christian saints, natural phenomena, animals, birds, trees, flowers, etc. can act as characters. In the article we noted that four elements are enough to describe the plot: the character, his action, the place of action, and the object of the action.

Key words: texts with spells, plot organization, character, structure of texts with spells, prayer introduction, comparison, simile.

Актуальність дослідження. Серед українських замовлянь спостерігаються тексти великого об'єму з довгою оповіддю і сюжетом, який швидко розвивається. Інші тексти включають невеликі діалогові конструкції, що віддзеркалюють подібність (як..., так...). Людина та її життя є визначальними в цьому фольклорному жанрі, більше того, близька сучасному суспільству, виражає людську природу.

Тексти українських замовлянь, як структурована система, яка насамперед розрізняє замовляння з погляду добра і зла, потребують дослідження в аспекті заподіяння зла і позбавлення його.

Мета статті: проаналізувати сюжети замовляльних текстів в аспекті дослідження опозицій добро – зло, дій та ролей персонажів.

Виклад основного матеріалу. Тексти замовлянь можуть бути виявом прокляття, побажання добра, прохання, наприклад: *Слизни, пропади, де взялося – туди йди!* [2, с. 174]; *Лишаю, лишаю, я тебе з кізяками змішаю!* [2, с. 174]; *Ви, стіни, не будьте німі, ви, сволоки, підіймітесь; лихі речі, лихі мислі, на добре перевернітесь...* [3, с. 104]; *Дай Боже, ві сні видати, Яку буду пару мати* [3, с. 82]. Структура формул текстів замовлянь базується на порівнянні чи уподібненні, як-от: *Як не можна із цього маку нікому щоту знімати, так би не можна людям на мене, раба Божого Івана, гніва класти до суду судного, до віку вічного і до гробу Божого* [3, с. 114]; *Як тої води є по достатком, так би в мене було достатком молока* [2, с. 109]; *Як тій сорочці тяшко під тим тяском, так би тобі (ім'я) тяшко було без мене* [2, с. 225].

Спостерігаємо поєднання паремій і формул в одному тексті, наприклад: – *Здоровий був, мій синочку (донечка), з далекої доріженьки! Намучився, поки до світу Божого ясного дістався. Рости здоровий та кріпкий, як дуб, гнучкий, як лоза, бистрий, як вода* [2, с. 186]. Усі жанри варіюються і перебувають у взаємозв'язку. Замовляння мають складну структуру і тяжіють до сюжетної ситуації, як-от: *Не сама я до тебе, / моя коровочко, йду. / Я йду з Господом Богом, / з Петром і Павлом. / Петро йде з правого боку, / Павло йде з лівого боку, / а Господь іде попереду, / мені путь показує. / Що буде Господу й святій Пречистій, / те буде коровці мойой. / У хаті стол стоїть, / У церкві престол, а у хліві утула. / Щоб нашия чорная коровка / пристріту, уколов не чула. / Тобі, моя коровонько, рогами не кивать, / хвостом не махать, / у дою стоять, / Господньою росою молоко давать* [2, с. 239]. Тексти українських замовлянь базуються на одній або декількох порівняльно-зіставних формулах, наприклад: *Гадине-царице, повиймай зуби, бо буде тобі те, що тій жінці, що проти неділі у суботу прала, муку придбала, та буде ж тобі те, що тому чоловікові, що проти неділі у суботу рубає дрова* [3, с. 101].

Замовляльні тексти зазвичай поєднують елементи як сюжетних і безсюжетних типів. Безсюжетні замовляльні тексти складаються ніби з набору різних, повторюваних групами, ритміко-інтонаційних конструкцій, пов'язаних між собою за допомогою окремих своєрідних ритміко-інтонаційних одиниць. Зазвичай це тексти молитовного чи імперативного характеру, як-от: *Пристріте й пристрітище, і вроки і урочища; вітряний і водяний, і погаданий, і помишляний, і запитяний, і заїдений, і прилюбований, і примілований, і батьків, і материн, і хлоп'ячий, і дівочий, і ранній, і денний, і сутковий, і триденний, і гоовий, і дісовий, і шляховий...* [3, с. 47].

Текстам українських замовлянь притаманний молитовний вступ, опосередковано пов'язаний з основним текстом замовляння і не ототожнений із його розповідною частиною. Наприклад: *Господи, помози, першими разами, Господніми словами, від бешихи пошептати* [3, с. 57]; *Господу Богу помолюся, / святій Пречистій поклонюся, / прошу усіх святих / на помогу, на порятунок. / І прошу Божої Мати поблагословити / Ганні кров замовити* [2, с. 80]; *Господу Богу помолюся, Матері пречистій святій, і святому Антонію, і Феодосію, і прочим київським, печерським Божим угодникам, христовим преподобникам і всім святим силам небесним, зорям-зірницям, скорим помішницям. Станьте мені до помочі і допоможіте мені Духом своїм святим небесним* [2, с. 82].

Поширене словосполучення *Встану я, раба Божя, раненько* стало невіддільною частиною замовляння, є початком розповіді, сприяє розвитку сюжетної ситуації і трапляється в сюжетних замовляльних текстах, як-от у замовлянні від різачки: *Встану я, раба Божя, раненько, помолюся Богу і поблагословляюся, піду в двері, а з дверей у ворота, вийду на дорогу, піду до океану-моря. На океані-морі пливе рокитовий кущ, там сидять Петро, Павло, Миколай, Кузьма, Дем'ян, Ілля пророк і Григорій Побідоносець. «Прийшла я до вас, отці небесні, жаліться своєю болізнію. Скажіть ви мені, що то за жінки виходять простоволосі з окіян-моря? Вони виходять знущатись над народом, ссати кров із жил, з пожил, з білого тіла, кості пилити, печінку точити, як тії чорнії черви. Пошліть ви Кузьму та Дам'яна, окуйте, пов'яжіть їх, заженіть у темні дубрави. В дикі степи, там для них заготовлені ліжки тесові. А на мене*

хрещеную, порожденую (...) не нападайте, в моєму тину не застрягайте. Цьому моєму слову нехай буде амінь» [3, с. 62-63].

Дії персонажів у зазначеному місці і при певних обставинах становлять сюжет замовляльних текстів, як-от: *Йшла Божя Мати на гору цвіти рвати: / Все красні і красні / Вона тоді цвіти рвала, / Рожу з тіла білого визивала – та й в огонь! / Там тобі горіти, / Попелом на мохи, на чорні луги, / На густі лози, на темні очерети / На сухі ліси летіти, / А рабу Божому (ім'я) горе не знати. / То не я шептала – / Пречиста в головах стояла, / Рожі вишиптувала, відкликала [1, с. 61].*

У ролі персонажів можуть виступати люди, небесні світила, образи християнських святих, явища природи, звірі, птахи, дерева, квіти та ін. Так, персонажами часто виступають люди: *Жив чоловік Іван у панів, не схотів панам служити, та пішов по чужим землям блудити, та прийшов до зеленого гаю, а до тихого Дунаю... [3, с. 105]; святи: Їхав святий Юрій на вороних конях, на чотирьох колесах; коні розбіглись, колеса розкотились по синьому морю, по чистому полю [3, с. 59]; зорі, наприклад: – Добрий вечір, ви, зорі-зориці, ви, Божі угодниці, вечірнія порошниці. І ви по світу сіяєте, все видаєте, а я сплю, спочиваю, а вас прошу-благаю: підіть на каменні гори, білий камінь отверніте, а кремень розгорніте. А в кремені густе стерне молоко заберіте та принесіте по цьому ножу, в Орданню воду спустіте, а з води в уста, а з уст в молочні жили, а із жил – у вим'я, у дійки, а з дійок в цирки, а з цирок рабам Божим у дійницю [2, с. 247]. Дії та вчинки персонажів є постійними елементами фольклорного сюжету.*

Щоб описати сюжет досліджуваних текстів достатньо чотирьох елементів: персонаж, його дія, місце дії, об'єкт дії, наприклад: *Їхав Ілля на коні, тяг ноги по землі, ноги підняв, кров уняв. Ішла Пречиста: одна з Києва, друга з Чернігова, третя з Ніжсина, несли срібну голочку, шовкову ниточку, рану зашивали, кров замовляли: «Кров з буйної голови, з рум'яного лиця, з ретивого серця; з живота, з костей, з мозгів, з чорних кіс, з карих очей!» [3, с. 38]; Їхав св. Юрій на червоній горі, на червонім коні, червоні поводи. Його Мати Божя зустрічала, св. Юра питала: «Куди їдеш, св. Юрію?» – «Їду я до народженої, хрещеної, молитвеної раби божої (ім'я корови), її коровицю Господню благословляю оберегати, остерегати, злих тварів не допускати, бо я буду злим тварам золотим мечем голови рубати, золотим ключем роти замикати...» [2, с. 267].*

Висновки. Таким чином, ознакою, що дозволяє систематизувати сюжети текстів українських замовлянь, є дії персонажів, що спрямовані або на знищення (зло), або ж на створення (добро). Для опису сюжету досліджуваних текстів достатньо чотирьох елементів: персонаж, його дія, місце дії, об'єкт дії.

Література

1. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська; авт. передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. Київ : Бібліотека українця, 1998. 98 с.
2. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук; передм. М. Г. Василенка. Київ : Молодь, 1991. 336 с.
3. Замовляння / упоряд., передмова, примітки М. К. Дмитренка. Київ : Видавець Микола Дмитренко, 2007. 124 с.

Balaeva A.R.

Magister of Philosophy

After-Sales Coordinator

Grey Labelz GmbH, Germany

Zemlianskyi A.M.

PhD of Philosophical Sciences

Associate Professor of the Department of Computer Science

Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University

THE PROBLEM OF IDENTITY IN PHILOSOPHICAL REFLECTION

Abstract. *The article is an attempt to reveal the problem of «identity» in philosophical discourse. Its review in the context of globalization processes provides the basis for further philosophical and philological studies on the concept of «multicultural identity», which is realized in language, culture, and social being.*

Key words: *identity, Other, dialogism, phenomenon, globalization.*